

NAPREDAK U DOSTIGNUĆIMA UČENIKA USPORENOG KOGNITIVNOG RAZVOJA U INTEGRACIJSKIM UVJETIMA ODGOJA I OBRAZOVANJA NA PODRUČJU HRVATSKE ILI SRPSKOG JEZIKA¹

Dubravka Levandovski

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.4

SAŽETAK

Cilj je ovog ispitivanja bio da se analiziraju efekti primjene eksperimentalnog modela integracije na stupanj usvojenosti programskih sadržaja iz hrvatskog ili srpskog jezika za učenike usporenog kognitivnog razvoja u različitim organizacijskim oblicima rada. U tu svrhu korišteni su Zadaci objektivnog tipa iz hrvatskog ili srpskog jezika (ZOT – HSJ) prije i nakon šestomjesečnog eksperimentalnog perioda. Univarijatnom analizom varijance utvrđene su razlike u dostignućima ispitanika između dva ispitivanja.

Pokazalo se da je od ispitanika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim uvjetima najuspješnija bila eksperimentalna grupa, iako nije na svim područjima materinjeg jezika ostvarila statistički značajan napredak. U prvoj kontrolnoj grupi (K₁) također su uočene značajne promjene u proteklom razdoblju, dok je u drugoj kontrolnoj grupi (K₂) došlo i do nižih finalnih rezultata u nekim zadacima. Grupa učenika u posebnim uvjetima (K₃) postigla je napredak u gotovo svim ispitanim područjima, ali ona i dalje ostvaruje najniže vrijednosti u većini programskih sadržaja.

Bez obzira na pozitivne promjene u dostignućima učenika usporenog kognitivnog razvoja u finalnom ispitivanju, eksperimentalni model rada zahtijeva dulji vremenski period provjere uspješnosti u svladavanju nastavnog gradiva iz hrvatskog ili srpskog jezika, a isto tako i sveobuhvatniju razradu izvedbenih programa.

1. UVOD

Proces integracije učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovne uvjete života i rada moguće je ostvariti tek sistematskim prožimanjem objektivnih i subjektivnih činilaca. Socijalna integracija u širem smislu, s naglaskom na period školovanja, jednim dijelom bazira se na uspješnosti učenika u svladavanju zahtjeva na području obrazovanja. Usvajanje nastavnog gradiva iz hrvatskog ili srpskog jezika koje predstavlja osnovu zadovoljavanja svako-

dnevnih životnih potreba kao što su npr. razvijanje elementarne jezične pismenosti, sposobnost komuniciranja i sl. usko je povezano s programskim sadržajima ostalih odgojno—obrazovnih područja. S time u vezi dolaze do izražaja neki od značajnih zadataka materinjeg jezika u odnosu na stvaranje i obogaćivanje rječnika, jezičnog i stilskog izraza, poticanje interesa za čitanje i uvođenje u interpretaciju tekstova, upoznavanje temeljnih značajki gramatičkog sustava i pravila pisanja. Ostvarivanje

¹Rad je sastavni dio znanstvenog zadatka Fakulteta za defektologiju u Zagrebu pod naslovom "Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja. Voditelj istraživanja: prof. dr. Vladimir Stančić.

tih zahtjeva u radu s učenicima usporenog kognitivnog razvoja doprinosi razvoju njihova pasivnog i aktivnog govora, tj. da učenici razumiju izražavanje drugih te da u granicama svojih sposobnosti lakše usmeno i pismeno odgovore na postavljene zadatke.

Prema postojećoj situaciji u SR Hrvatskoj odgojno–obrazovni rad s učenicima usporenog kognitivnog razvoja u integracijskim uvjetima provodi se ili bez stručne pomoći defektologa ili uvođenjem defektologa – stručnog suradnika u redovnu osnovnu školu. S obzirom da se pretpostavljalo da će različiti oblici odgojno–obrazovnog i rehabilitacijskog rada, pored socijalizacijskih efekata, imati utjecaja i na obrazovne komponente, pristupilo se izradi i primjeni eksperimentalnog modela i njegovoj usporedbi s ostalim organizacijskim oblicima.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja da se na osnovi obrazovnih dostignuća na području hrvatskog ili srpskog jezika učenika usporenog kognitivnog razvoja u integracijskim uvjetima odgoja i obrazovanja analiziraju efekti primjene eksperimentalnog modela rada s tim učenicima, polaznicima nižih razreda osnovne škole.

U skladu s općim ciljem navedenog istraživačkog projekta, kojim se želi utvrditi najpodesniji oblik odgojno–obrazovnog rada s učenicima usporenog kognitivnog razvoja, usporedit će se njihovi rezultati na Zadacima objektivnog tipa iz hrvatskog ili srpskog jezika (ZOT–HSJ) prije i nakon eksperimentalnog perioda.

3. METODE RADA

3.1 Uzorak ispitanika

Budući da je uzorak učenika koji su bili uključeni u ovo ispitivanje detaljnije razrađen u ranijim radovima autora (Stančić, Mavrin–Cavor, Levandovski, 1984; Levandovski, 1987)² više ćemo se zadržati na opisu rada u pojedinim organizacijskim oblicima.

Eksperimentalna grupa brojala je 16 učenika usporenog kognitivnog razvoja ($X_{QI} = 67,1$; $SD = 8,20$) koji su polazili osnovne škole na području Slavenskog Broda i na koje se primijenio eksperimentalni oblik rada. Radi što efikasnijeg rada na području materinjeg jezika, formirane su manje grupe od 3 do 4 učenika s kojima su posebno radili defektolozi–stručni suradnici u okviru od tri sata tjedno. Ostalo vrijeme s učenicima su u razrednom odjeljenju radili razredni nastavnici koji su putem seminara stekli neke osnovne spoznaje o karakteristikama djece usporenog kognitivnog razvoja i određenim postupcima u radu s njima. Defektolozi su također bili posebno pripremani za rad s eksperimentalnom grupom, naročito u odnosu na neka pitanja razrade programa rada i na upoznavanje sa specifičnim didaktičkim materijalom koji se preporuča u provođenju programa. Polazište u radu predstavljao je okvirni program za područje materinjeg jezika, koji su izradili suradnici Fakulteta za defektologiju, zajedno s defektolozima s velikim praktičnim iskustvom na tom području, na osnovi programa za prva tri razreda osnovne škole. Unutar 90 tema predloženeog programa data je razrada cilja, didak-

²U pojedinim grupama došlo je do smanjivanja broja ispitanika u finalnom ispitivanju u odnosu na njihov početni broj u inicijalnom ispitivanju.

tičkih sredstava i postupka. Prema rezultata inicijalnog ispitivanja na zadacima objektivnog tipa iz hrvatskog ili srpskog jezika defektolozi—stručni suradnici izrađuju izvedbeni program za svakog učenika, u koji su uključeni tjedni planovi s po tri pripreve za obrazovne jedinice. Uloga defektologa u eksperimentalnom periodu provođenja programa dolazila je do izražaja u usklađivanju njegova rada s planom razrednog nastavnika, što je rezultiralo povremenom doradom izvedbenih programa te predlaganjem zadataka koje nastavnik zadaje učeniku na redovnim satovima u razredu.

Učenici usporenog kognitivnog razvoja kontrolnih grupa bili su smješteni u tri različita oblika rada u redovnim odnosno posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja. Prvi kontrolni uzorak (K_1) sastojao se od 17 polaznika redovnih osnovnih škola ($X_{Q1} = 69,1$; $SD = 6,96$) u manjim mjestima na području Slavenskog Broda, s kojima nije bio proveden posebno organizirani rad. S njima se radilo po programu osnovne škole bez stručne pomoći defektologa. Drugi kontrolni uzorak (K_2) od 14 učenika ($X_{Q1} = 68,9$; $SD = 4,43$) bio je raspoređen u osnovnim školama u Osijeku uz konzultativnu pomoć jednog defektologa—stručnog suradnika. S učenicima, prema tome, rade razredni nastavnici koji rukovođeni redovnim nastavnim programom, a uz upute defektologa izrađuju i provode prilagođeni program rada s pojedinim učenikom. Ovim oblikom rada zacrtan je i povremeni neposredan rad defektologa s učenikom, u pravilu dva sata tjedno u okviru produženog stručnog tretmana. Treći kontrolni uzorak obuhvaćao je 16 učenika osnovne škole pod posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja ($X_{Q1} = 60,8$; $SD = 8,82$) u Osijeku s kojima su ra-

dili defektolozi prema programu za lako mentalno retardiranu djecu.

3.2 Mjerni instrument

Instrumentarij za provjeru uspješnosti u svladavanju nastavnog programa hrvatskog ili srpskog jezika čine Zadaci objektivnog tipa (ZOT—HSJ, autor T. Prvulović). Izbor zadataka na osnovi gradiva prvog, drugog i trećeg razreda osnovne škole izvršen je uvažavanjem slijedećih kriterija:

1. zastupljenost zadataka kojima se može pratiti razvoj određenih psihomotornih sposobnosti u funkciji svladavanja programa kao što su zadaci za ispitivanje okulomotorne koordinacije, vidne i slušne analize govora;

2. obuhvaćanje onih dijelova elementarne jezične pismenosti čija je usvojenost pretpostavka za uspješno praćenje i svladavanje složenijih programskih cjelina pismenog i usmenog izražavanja, osnovnih jezičnih normi i dr.

Svaki od 22 zadatka, koliko ih ovaj mjerni instrument sadrži, dat je u obliku posebnog radnog materijala koji se primjenjuje individualno, a u nekim dijelovima priloženi su i slikovni materijali:

1. Vidno—motorna koordinacija
2. Crtanje oblika
3. Prepoznavanje slova
4. Vidna analiza riječi
5. Vidna analiza teksta
6. Slušna analiza riječi
7. Slušna analiza rečenice
8. Prepisivanje velikim slovima
9. Prepisivanje pisanim slovima
10. Čitanje teksta
11. Čitanje riječi
12. Kontrolni diktat
13. Opis slika
14. Početak rečenice
15. Završetak rečenice

16. Veliko slovo
17. Imena ljudi i gradova
18. Razlikovanje samoglasnika i suglasnika
19. Rastavljanje riječi na slogove
20. Značenje imenica
21. Značenje glagola
22. Značenje pridjeva.

3.3 Metode obrade podataka

Da bi se ustanovile razlike u dostignućima učenika usporenog kognitivnog razvoja na području hrvatskog ili srpskog jezika u finalnom ispitivanju kao i razlike u napretku ispitanika od inicijalnog do finalnog ispitivanja primijenjena je univarijatna analiza varijance. Obrada podataka je izvršena u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Uvidom u tablicu 1 u kojoj je data međusobna usporedba rezultata koje su postigli učenici usporenog kognitivnog razvoja svakog uzorka u finalnom ispitivanju (horizontalna analiza) proizlazi da su statistički značajne razlike među grupama u stupnju usvojenosti gradiva iz hrvatskog ili srpskog jezika utvrđene u manjem broju varijabli. Ako podatke finalnog ispitivanja usporedimo s onima iz inicijalnog ispitivanja (Levandovski, 1987), postaje očito da neke od razlika među grupama bivaju statistički značajnim tek u finalnom ispitivanju, kao i obrnuto. Ima i slučajeva da je značajna razlika postignuta u prvom zadržana i u odnosu na drugo ispitivanje. Općenito se može primijetiti da su u gotovo svim varijablama finalnog ispitivanja, u kojima su ustanovljene značajne razlike među grupama ispitanika, najviše vrijednosti aritmetičkih sredina prisutne u eksperimentalnoj

grupi. Ta je tendencija naglašena i u većini ostalih zadataka, iako se u njima ispitanici pojedinih uzoraka značajno ne razlikuju.

Analizu pomaka od inicijalnog do finalnog ispitivanja interpretirat ćemo u skladu s rezultatima tablice 2, u kojoj je prikazana usporedba dostignuća učenika usporenog kognitivnog razvoja u inicijalnom odnosno finalnom ispitivanju (vertikalna analiza). Pri tome će nam podaci iz tablice 1 poslužiti kao potpora u objašnjenju manje ili veće uspješnosti učenika usporenog kognitivnog razvoja u svladavanju odgovarajućih programskih sadržaja. Zadaci će se analizirati u odnosu na četiri globalna područja.

Područje opće spremnosti učenika za čitanje i pisanje obuhvaća zadatke u kojima su dominantne sposobnosti koordinacije oko—ruka, vidna percepcija i motorika malih mišićnih skupina. Tako se u odnosu na vidno—motornu koordinaciju i mogućnost slijeda pokazalo da je prva kontrolna grupa (K_1) postigla statistički značajno više rezultate u finalnom ispitivanju. Kako se u inicijalnom ispitivanju radilo o relativno izjednačenim rezultatima među grupama, izrazitijim razlikama nakon eksperimentalnog perioda ponajviše doprinose rezultati učenika kontrolne grupe u redovnoj školi (K_1). Oni su postali uspješniji u izvođenju jednog od subtestova ACADIA testa razvoja sposobnosti (1981) u kojem su imali manje grešaka u prekidu linija, dvostrukim linijama ili nekontroliranom prijelazu preko linije. Eksperimentalna grupa je u varijabli precrtavanja likova, u kojoj je početno postizala vrlo niske rezultate, znatno više napredovala od ostalih grupa. Ti nam podaci ukazuju na uspješnost učenika u svladavanju nešto složenijih zahtjeva kao što su npr. ekvivalentnost stranica, pošti-

vanje pravog kuta i sl. Razmatrajući vrijednosti aritmetičkih sredina u intergrupnim komparacijama po ovoj varijabli prisutna je tendencija porasta rezultata u svim uzorcima ispitanika, iako ne možemo govoriti o statistički značajnim razlikama među grupama.

Druga grupa zadataka koja ima za cilj provjeru uspješnosti učenika u programima pripremnog razdoblja nastave početnog čitanja i pisanja odnosi se na područje ana-

lize govora, i to slušne analize usmenog i vidne analize pisanog govora. Od četiri zadatka takvog sadržaja učenici eksperimentalne grupe pokazuju bolje rezultate u finalnom ispitivanju u svim varijablama ovog područja, pri čemu su utvrdene statistički značajne razlike u dvije varijable vidne analize (riječi i teksta) između inicijalnog i finalnog ispitivanja. Ispitanici kontrolnih grupa postigli su statistički značajno više rezultate u jednom (grupa

Tablica 1

Podaci univarijatne analize varijance čestica ZOT–HSJ za učenike usporenog kognitivnog razvoja u finalnom ispitivanju

Red. br. čest.	Naziv čestice	X_E	X_{K_1}	X_{K_2}	X_{K_3}	Univarijatni F omjeri	Razine značajnosti
1.	Vidno–motorna koordinacija	5.06	5.59	3.00	3.37	2.77 ^x	.0493
2.	Crtanje oblika	5.56	5.06	5.29	4.31	1.17	.3273
3.	Prepoznavanje slova	9.56	8.82	6.86	8.25	.91	.4393
4.	Vidna analiza riječi	2.00	1.88	1.71	1.87	.87	.4785
5.	Vidna analiza teksta	2.75	1.65	.71	1.62	3.68 ^x	.0168
6.	Slušna analiza riječi	2.25	2.47	1.50	1.31	2.58	.0618
7.	Slušna analiza rečenice	1.50	.94	.14	.87	5.61 ^x	.0019
8.	Prepisivanje velikim slovima	2.44	1.94	2.14	1.87	.52	.6691
9.	Prepisivanje pisanim slovima	2.87	2.53	3.50	2.37	.68	.5687
10.	Čitanje teksta	26.75	25.18	20.29	13.50	1.74	.1691
11.	Čitanje riječi	22.75	22.35	20.64	13.87	2.52	.0662
12.	Kontrolni diktat	10.12	8.47	8.50	2.12	8.46 ^x	.0001
13.	Opis slika	9.56	8.35	8.36	5.69	2.14	.1046
14.	Početak rečenice	1.00	.94	.79	.81	1.67	.1837
15.	Završetak rečenice	1.62	1.29	1.14	.87	1.68	.1804
16.	Veliko slovo	2.69	1.65	1.14	1.44	3.10	.0334
17.	Imena ljudi i gradova	.87	.94	.64	.56	3.17 ^x	.0309
20.	Značenje imenica	2.00	1.88	.86	1.12	8.59 ^x	.0001
22.	Značenje pridjeva	2.00	1.53	.86	1.25	5.03 ^x	.0036

X_E – aritmetičke sredine u E grupi

X_{K_1} – aritmetičke sredine u K_1 grupi

X_{K_2} – aritmetičke sredine u K_2 grupi

X_{K_3} – aritmetičke sredine u K_3 grupi

F omjer značajan uz $P < .05$

Tablica 2

Podaci univariatne analize varijance čestica ZOT–HSJ za učenike usporenog kognitivnog razvoja u inicijalnom odnosno finalnom ispitivanju

Red. broj čestica	Naziv čestice	E grupa		K1 grupa		K2 grupa		K3 grupa					
		X _E	Univar. Razine F omje- značaj. r _i	X _{K1}	Univar. Razine F omje- značaj. r _i	X _{K2}	Univar. Razine F omje- značaj. r _i	X _{K3}	Univar. Razine F omje- značaj. r _i				
1.	Vidno–motorna koordinacija	IN	3.35		3.23		1.87		2.59				
		FN	5.06	2.31	.1384	5.59	5.24 ^x	.0288	3.00	1.42	.2427	3.37	.53
2.	Crtaње oblika	IN	2.53		4.29		4.44		4.00				
		FN	5.56	27.28 ^x	.0000	5.06	2.26	.1428	5.29	1.15	.2927	4.31	.18
3.	Prepoznavanje slova	IN	9.00		7.23		7.12		3.71				
		FN	9.56	.11	.7435	8.82	.94	.3394	6.86	.01	.8964	8.25	8.87 ^x
4.	Vidna analiza riječi	IN	.82		.82		1.50		1.18				
		FN	2.00	21.47 ^x	.0001	1.88	15.07 ^x	.0005	1.71	.50	.4814	1.87	6.17 ^x
5.	Vidna analiza teksta	IN	1.18		.53		1.25		1.71				
		FN	2.75	5.21 ^x	.0295	1.65	8.91 ^x	.0054	.71	.79	.3814	1.62	.02
6.	Slušna analiza riječi	IN	1.76		.71		1.50		1.06				
		FN	2.25	.94	.3399	2.47	17.02 ^x	.0002	1.50	.00	1.0000	1.31	.23
7.	Slušna analiza rečenice	IN	1.29		.71		1.12		1.06				
		FN	1.50	.39	.5351	.94	.46	.5008	.14	10.36 ^x	.0032	.87	.26
8.	Prepisivanje velikim slovima	IN	1.76		1.06		1.69		2.12				
		FN	2.44	1.96	.1714	1.94	3.03	.0913	2.14	.70	.4069	1.87	.23
9.	Prepisivanje pisanim slovima	IN	1.76		1.71		2.37		.94				
		FN	2.87	3.47	.0720	2.53	2.15	.1522	3.50	3.42	.0748	2.37	7.23 ^x
10.	Čitanje teksta	IN	16.88		18.88		14.37		7.65				
		FN	26.75	2.91	.0979	25.18	.81	.3737	20.29	1.01	.3233	13.50	2.03
11.	Čitanje riječi	IN	16.76		20.59		14.69		10.80				
		FN	22.75	3.23	.0819	22.35	.19	.6624	20.64	1.88	.1816	13.87	1.17

12.	Kontrolni diktat	IN FN	6.41 10.12	3.87 0.581	6.23 8.47	2.54 .1209	6.37 8.50	1.20 .2822	2.12 4.13 ^x	.29 .0507
13.	Opis slika	IN FN	6.18 9.56	0.762 0.37	6.53 8.35	0.828 3.21	6.87 8.35	.83 .3707	2.88 5.69	2.88 4.84 ^x
14.	Početak rečenice	IN FN	0.76 1.00	4.62 ^x 0.394	.82 .94	1.10 .3014	.87 .79	.41 .5293	.65 .81	1.11 .3009
15.	Završetak rečenice	IN FN	.35 1.62	21.06 ^x 0.001	.82 1.29	1.88 .1796	1.12 1.14	.00 .9624	.59 .87	.70 4.080
16.	Veliko slovo	IN FN	1.18 2.69	5.84 ^x 0.218	1.76 1.65	.06 .8141	.94 1.14	.22 .6450	1.44 7.66 ^x	.0094 .0056
17.	Imena ljudi i gradova	IN FN	.82 .87	.16 .6915	.82 .94	1.10 .3014	.64 1.37	2.27 .1431	.12 .56	8.87 ^x .0056
20.	Značenje imenica	IN FN	1.53 2.00	4.62 ^x 0.394	1.18 1.88	6.70 ^x .0144	.86 .86	2.04 .1641	1.12 .72	.4024
22.	Značenje prijevka	IN FN	1.06 2.00	13.36 ^x 0.009	.71 1.53	6.64 ^x .0148	.86 .75	.08 .7746	1.25 26.62 ^x	.0000

X_E – aritmetičke sredine u E grupi

X_{K_1} – aritmetičke sredine u K_1 grupi

X_{K_2} – aritmetičke sredine u K_2 grupi

X_{K_3} – aritmetičke sredine u K_3 grupi

IN – Inicijalno ispitivanje

FN – Finalno ispitivanje

x – F omjer značajan uz $P < .05$

K_3) do tri zadatka (grupa K_1), dok je u drugoj kontrolnoj grupi (K_2) došlo do značajno nižih rezultata u finalnom ispitivanju u varijabli Slušna analiza rečenice. Na početku eksperimentalnog rada ustanovljeno je da učenici općenito postižu nezadovoljavajuće rezultate na području strukture govora (Levandovski, 1987) pa bi se značajniji pomaci u eksperimentalnoj grupi mogli pripisati efikasnijem radu u eksperimentalnom obliku rada. Potrebno je isto tako istaknuti da se uspješnost ispitanika kojima nije pružena pomoć defektologa—stručnog suradnika prema rezultatima finalnog ispitivanja možedjelomično objasniti njihovim višim kognitivnim sposobnostima odnosno povoljnijim objektivnim okolnostima u okviru nastavnog procesa (Stančić, 1985).

Poznato je da su za razvoj sposobnosti usvajanja morfološke strukture govora kao pojava oblika procesa analize i sinteze razrađeni mnogi metodički postupci koji se primjenjuju u okviru programa materinjeg jezika. Neki od njih uključeni su u izradu izvedbenih programa defektologa, posebno u vježbama za razvoj perceptivnih funkcija.

Treću grupu zadataka čine poznavanje slova i usvajanje tehnike čitanja i pisanja. Brzina, točnost i sigurnost u dekodiranju slova preduvjeti su za razvoj sposobnosti i vještine analitičko—sintetičkog čitanja. Tehnika čitanja podrazumijeva takvu razinu točnog i brzog čitanja slova, riječi i rečenica koja omogućava da se shvati smisao pročitano. Analogno tome pod pojmom tehnike pisanja smatra se svladavanje brzog i točnog pisanja slova, riječi i rečenica radi što uspješnijeg pismenog izražavanja (Vajnaht, 1971; Kobola, 1977.). U svrhu provjere uspješnosti tehnike čitanja izvršeno je ispitivanje prepoznavanja slova i čitanja naglas nepovezanih riječi, a

u svrhu provjere tehnike pisanja u ispitni su program uvršteni zadaci iz grupe vezanih pismenih vježbi (varijable 8, 9, 12). Usvojenost tehnike čitanja i pisanja pretpostavka su postavljanju složenijih zahtjeva u usmenom i pismenom izražavanju, npr. logičnom čitanju (kratke priče) i opisivanju slika. Osvrtom na rezultate u tablicama 1 i 2 u odnosu na upravo opisano područje hrvatskog ili srpskog jezika prisutna je tendencija porasta rezultata eksperimentalne grupe u finalnom ispitivanju (vertikalna analiza) u svim varijablama, iako se ne radi o statistički značajnim pomacima.

Ispitanici kontrolnih grupa u redovnim uvjetima (K_1 i K_2) također su bili uspješniji u navedenim zadacima s napomenom da je rezultat druge kontrolne grupe (K_2) nešto niži u varijabli poznavanja slova u finalnom ispitivanju, a da niti u jednom zadatku nisu utvrđene statistički značajne razlike u tim grupama od inicijalnog do finalnog ispitivanja. Nadalje, od sedam zadataka usmenog i pismenog izražavanja grupa učenika usporenog kognitivnog razvoja u posebnim uvjetima značajno je napredovala u poznavanju različitih vrsta slova (varijabla 3) složenijem obliku prepisivanja (varijabla 9), kontrolnom diktatu i opisu slika (varijable 12 i 13). Cjelovitijim sagledavanjem dostignuća ispitanika svih uzoraka prije i po završetku eksperimentalnog perioda postaje očito da su izraženiji pomaci u rezultatima treće kontrolne grupe (K_3) prema višim vrijednostima od relativnog značenja, jer su ispitanici na ovom području u inicijalnom ispitivanju ispoljavali znatnije zaostajanje. Usporedbom srednjih vrijednosti grupa u finalnom ispitivanju ddolazi do izražaja tendencija k višim rezultatima eksperimentalne grupe, što nije bio uvijek slučaj u inicijalnom ispitivanju te se tako može istaći njena stanovita pred-

nost po stupnju usvojenosti ovih sadržaja.

Postavljanjem zahtjeva da učenici svoja znanja o jeziku formuliraju ili prepoznaju u obliku jezičnih pravila provjeravamo njihovu spremnost da se njima služe u svim situacijama govornog izražavanja ili pisane riječi. Četvrta grupa zadataka obuhvaćena nastavom gramatike i pravopisa odnosi se na upotrebu velikog slova, pravopisnih znakova, uočavanje značenja vrsta riječi, poznavanje pojmova samoglasnik–uglasnik te primjenu pravila o rastavljanju riječi na slogove. U tom se kontekstu može utvrditi značajniji napredak eksperimentalne grupe u gotovo svim analiziranim varijablama. Manji je napredak u kontrolnim grupama u redovnim uvjetima (K_1 i K_2) u većini zadataka ovog područja, premda nije statistički značajan, a u dvije varijable došlo je čak i do snižavanja rezultata u finalnom dijelu (varijable 16 i 17). Izuzetak čine statistički značajno viši rezultati u zadacima uočavanja vrsta riječi u prvoj kontrolnoj grupi (K_1). Ti podaci ukazuju na povoljnije efekte eksperimentalnog oblika rada u odnosu na usvajanje zakonitosti materinjeg jezika. Na kraju je potrebno naglasiti značajno bolja dostignuća učenika u posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja nakon šestomjesečnog razdoblja u čak tri varijable koje uključuju pravilno pisanje vlastitih imena ljudi i gradova te uspješno označavanje opisanih pridjeva.

4. ZAKLJUČAK

Usporedni podaci inicijalnog i finalnog ispitivanja na osnovi Zadataka objektivnog tipa iz hrvatskog ili srpskog jezika ukazuju da je do stanovitog napretka u svladavanju sadržaja iz materinjeg jezika došlo gotovo u svim uzorcima učenika usporenog kognitivnog razvoja. Od 22 varijable, koji-

ma je obuhvaćeno nekoliko programskih područja, statistički značajan pomak u eksperimentalnoj grupi utvrđen je u osam varijabli, i to ponajprije u odnosu na jednostavnije zadatke u okviru predvježbi za čitanje i pisanje, analize govora te primjene jezičnih normi. Smatramo da ti rezultati jednim dijelom proizlaze i iz činjenice da se u prilagođenom programu rada s eksperimentalnom grupom vodilo više računa o zadacima takvog tipa. Za razliku od toga, neznatni je porast rezultata u varijablama usmenog i pismenog izražavanja u kojima dolaze do izražaja zahtjevi kao što su npr. estetsko i interpretativno čitanje, sposobnosti zapažanja i povezivanja elemenata u određene odnose te njihovo verbalno oblikovanje.

S obzirom na podatke dviju kontrolnih grupa u redovnim uvjetima (K_1 i K_2) veći je napredak u finalnom ispitivanju u prvoj kontrolnoj grupi (K_1), nešto izrazitije uočen unutar područja strukture govora i usvajanja jezičnih pravila i zakonitosti. Premda bez stručne pomoći defektologa, uspješniji rezultati tih ispitanika mogu se, kao što je to već više puta naglašeno, vjerojatno objasniti njihovim višim intelektualnim sposobnostima, posebno važnim za svladavanje onih sadržaja koji predstavljaju osnovu analitičko–sintetičkog čitanja.

Interesantno je naglasiti da je grupa učenika u posebnim uvjetima (K_3) pokazala najveći pomak od inicijalnog do finalnog ispitivanja u skoro svim područjima hrvatskog ili srpskog jezika. To se pretežno odnosi na tehniku pisanja čini sadržaji zauzimaju bitno mjesto u posebnom planu i programu. Međutim, obratimo li pažnju na veličinu dobivenih rezultata ove grupe, uočavamo da ti ispitanici u većini varijabli ipak postižu najniže vrijednosti, pogotovo

u usporedbi s eksperimentalnom i prvom kontrolnom grupom (K_1).

Na osnovi iznesenog ne može se zanemariti efekat rada u eksperimentalnoj grupi, ali prekratki period provođenja eksperimentalnog programa, kao i stanovite nedorečenosti u njegovoj razradi ne mogu dovoljno objasniti koji je od opisanih oblika

rada najpodesniji za postizanje što značajnijih obrazovnih efekata učenika usporenog kognitivnog razvoja. To ukazuje na potrebu daljnjeg usavršavanja eksperimentalnog modela u kojem će se, između ostalog, intenzivnije angažirati razredni nastavnici uz bolju suradnju s defektologom — stručnim suradnikom.

LITERATURA

1. ACADIA test razvoja sposobnosti. Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1981 (prijevod).
2. KOBOLA, A.: Unapređivanje čitanja u osnovnoj školi. Školska knjiga, Zagreb, 1977a.
3. LEVANDOVSKI, D.: Razlike u dostignućima na području hrvatskog ili srpskog jezika učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim odnosno posebnim oblicima odgoja i obrazovanja. Defektologija, 1987 (u štampi).
4. STANČIĆ, V., MAVRIN–CAVOR, Lj., LEVANDOVSKI, D.: Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja. Izvještaj br. I: Opis istraživanja. Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1984.
5. STANČIĆ, V.: Razvoj stavova i vrijednosti u djece usporenog kognitivnog razvoja. Defektologija, 1985, 21, 2, 1–22.
6. VAJNAHT, E.: Naš put. Priručnik za nastavu hrvatskog ili srpskog jezika u 1. razredu osnovne škole. Pedagoško—književni zbor, Zagreb, 1971.

THE PROGRESS IN ACHIEVEMENT IN COGNITIVE IMPAIRED PUPILS IN INTEGRATED EDUCATIONAL CONDITIONS AT THE FIELD OF CROATIAN OR SERBIAN LANGUAGE

Summary

The aim of this investigation was to analyse the effects of experimental model of integration on the level of acquiring program contents from Croatian or Serbian language for cognitive impaired pupils in different organisational models of work.

For this purpose the objective type tasks from Croatian or Serbian language (ZOT–HSJ) were applied before and after six months period. Univariate analysis of variance showed the differences in achievement of subjects between the two investigations.

It was shown that among cognitive impaired subjects the most successful was experimental groups although it hasn't shown statistically significant progress in all fields of native language.

In the first control group of subjects (K_1) significant changes were shown, while in the second control group (K_2) some lower final results in some tasks were found. The group of pupils in special conditions (K_3) achieved progress in almost all tested areas, but it is still the lowest in the majority of program contents.

Regardless of positive changes in achievement of cognitive impaired pupils in final investigation, experimental model of work demands longer time period for checking out the efficiency of succes in learning material from Croatian or Serbian language as well as broader and more thorough work on programs.